

tussen Duin & Dijk



Natuur in Noord-Holland, Jaargang 16

2 ● 2017

Noordse



- Noordse woelmuis, Amsterdamse Waterleidingduinen. Onder andere de lange staart, de half verborgen oren en de witte teennagels zijn hier zichtbaar.

In het najaar van 2016 werd in de Amsterdamse Waterleidingduinen in opdracht van Waternet door ecologisch adviesbureau Van der Goes & Groot onderzoek gedaan naar het voorkomen en de verspreiding van waterspitsmuis (Neomis fodiens) en dwergmuis (Micromys minutus). Groot was de verrassing toen daarbij drie noordse woelmuizen (Microtus oeconomus) werden aangetroffen.

De determinatie van de onderzoeker is op basis van zowel foto's als een eDNA-analyse van verzamelde keutels bevestigd. Noordse woelmuizen zijn niet bekend van de Hollandse vastelandsduinen en daarmee was dit een volslagen onverwachte vangst. De woelmuizen werden op slechts één van in totaal 44 meetpunten aangetroffen (Van Straaten, 2017), bij een poel aan de oostelijke zijde van het Noord-Hollandse deel van het gebied. Bij inventarisaties in de Amsterdamse Waterleidingduinen (hierna: AWD) in 2005 en 2010 werd de soort nergens aangetroffen, terwijl ook op exact dezelfde locatie werd bemonsterd (Van Straten & Oosterbaan, 2005; Nederpel *et al.*, 2010). Ook van andere onderzoeken in het gebied is de soort niet bekend. Zo is noordse woelmuis nooit gedetermineerd

tijdens tientallen jaren braakbalenonderzoek van roofvogel- en uilenonderzoeker Fred Koning, in tegenstelling tot bijvoorbeeld waterspitsmuis (ongepubliceerde gegevens Fred Koning). Wel zijn fossiele resten uit vroeger tijden bekend: in 2016 werd op exact dezelfde locatie waar de klauw van een bruine beer werd opgegraven een nagenoeg compleet skelet van een noordse woelmuis gevonden (Kuiper *et al.*, 2016). De resten van de woelmuis werden niet gedateerd, maar de resten van de beer dateren van rond 1000 AD.

Herkomst pure speculatie

In Noord-Holland zijn de dichtstbijzijnde noordse woelmuizen bekend van de omgeving Spaarnwoude ongeveer 12 km richting NNO en de Westeinderplassen ongeveer

15 km richting ZO (Hoogeboom *et al.*, 2014). Het lijkt gezien de afstand en alle barrières zoals dorpen, steden, wegen, spoorlijnen, ongeschikte landbouwgebieden etc. die hier tussen liggen, niet voor de hand te liggen dat de dieren van de AWD deel uitmaken van een metapopulatie. De grote vraag is dan: hoe komen deze dieren hier? Is het een relictpopulatie die altijd over het hoofd is gezien? Muizen zijn in de duinstreek maar beperkt geïnventariseerd. Noordse woelmuizen hebben daarnaast een teruggetrokken leefwijze en bovendien vergt herkenning specialistische kennis. Dus zonder gericht onderzoek kan een kleine populatie onder de radar blijven. Een eerder onopgemerkte relictpopulatie is dus niet ondenkbaar. Maar waarom werden ze bij eerdere onderzoeken

woelmuis:

nieuw in de Amsterdamse Waterleidingduinen

● De poel waar de noordse woelmuizen werden aangetroffen, november 2016.

op dezelfde plek niet aangetroffen? Illegaal uitzetten van dieren kan dan ook niet uitgesloten worden. Precies rondom dezelfde poel is dat gebeurd met Europese boomkikker (*Hyla arborea*) en waarschijnlijk ook met groot blaasjeskruid (*Utricularia vulgaris*). Toeval of niet? Anderzijds: het uitzetten van noordse woelmuizen zou het werk van een expert moeten zijn. Maar met welk doel? In tegenstelling tot bijvoorbeeld boomkikker is het geen fotogeniek dier dat zich laat zien. De resultaten van een illegale uitzetactie zouden nauwelijks tot niet te volgen zijn. Andere uitzettingen zijn daarnaast ook niet bekend, dus het past niet in een patroon. Al met al blijft het gissen naar de herkomst van deze dieren.

De toekomst

Nederlandse noordse woelmuizen zijn een relict van de laatste IJstijd. De soort trok zich met het opwarmen van het klimaat terug richting het noordoosten van Europa, maar de Nederlandse populaties hielden moedig stand. De hier voorkomende ondersoort *arenicola* is het enige endemische zoogdier van ons land,

die in Nederland strikt beschermd is door de Wet Natuurbescherming. De soort is zeer gevoelig voor concurrentie van veldmuis (*M. arvalis*) en aardmuis (*M. agrestis*) (Koelman & Bekker, 2016). Aardmuis komt in de AWD niet voor, veldmuis is niet gevangen op de locatie waar de dieren zijn gevonden.

De poel waar de muizen gevonden zijn, is in 2011 geschoond omdat hij grotendeels verland was. Bij schoning laat Waternet altijd al een deel van de poel ongemoeid als brongebied en voor de structuurafwisseling. Bij werkzaamheden in deze omgeving zal Waternet extra rekening houden met de soort, maar voor eventuele soortgerichte maatregelen is het te vroeg. Voor een levensvatbare populatie zijn minimaal vijftig voortplantende vrouwtjes nodig (Bergers & Van Apeldoorn, 1995), maar voorlopig zijn ze slechts bij één poel aangetroffen. Een nadere gerichte inventarisatie in de omgeving zou meer licht kunnen werpen op de verspreiding en het voorkomen. De uitkomsten daarvan zouden aanleiding kunnen geven tot verdere beheermaatregelen – maar zo ver is het nog niet.

Literatuur

- BERGERS, P.J.M., R.C. VAN APELDOORN, 1995. Gebiedsgericht en soortgericht beleid in moerassen. De noordse woelmuis als toets. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.
- HOOGEBOOM, D.M., F. VISBEEN, J. WONDERGEM, W. RUITENBEEK, 2014. Atlas van de Noord-Hollandse zoogdieren 1989-2014. Landschap Noord-Holland, Heiloo (Noordhollandse Zoogdier Studiegroep (NOZOS), Alkmaar.
- KOELMAN, R.M., D.L. BEKKER. Noordse woelmuis *Microtus oeconomus*. In: S. Broekhuizen, K. Spoelstra, J.B.M. Thissen, K.J. Canters, J.C. Buys (redactie). De Nederlandse zoogdieren. Natuur van Nederland 12, Naturalis Biodiversity Center & EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden, Leiden.
- KUIJPER, W.J., I.K.A. VERHEYEN, A. RAMCHARAN, H. VAN DER PLICHT, T. VAN KOLFSCHOTEN, 2016. One of the last wild brown bears (*Ursus arctos*) in the Netherlands (Noordwijk). Lutra 59 (1-2), p 49-64.
- NEDERPEL, V., B.W.J. OOSTERBAAN, W.A. DEN BOER, 2010. Waterspitsmuis en Dwergmuis in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Een verspreidingsonderzoek naar de Waterspitsmuis en de Dwergmuis in de infiltratiegebieden in 2010. Van der Goes en Groot rapport 2010-59.
- STRAATEN, M. VAN, B.W.J. OOSTERBAAN, 2005. Waterspitsmuis en Dwergmuis in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Inventarisatie infiltratiegebieden 2005. Van der Goes en Groot rapport 2005-51.
- STRAATEN, M. VAN, 2016. Waterspitsmuis en Dwergmuis in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Verspreidingsonderzoek in de infiltratiegebieden. Van der Goes en Groot rapport 2016-70. *bernicla on farmland*. Wildfowl 43: 96-98.

Vincent van der Spek
Waternet
vincent.van.der.spek@waternet.nl
Menno van Straaten
Van der Goes en Groot
menno@vandergoesengroot.nl